

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਾਇਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੈ?

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਾਇਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰੇਜ਼ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਕੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ? ਕਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੀ ਫਿਤਰਤ ਅਤੇ ਜਿਹਨੀਅਤ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਇਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਠਿਰਨਾ ਕੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ? ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਈਏ ਤਾਂ ਇਕ ਗੱਲ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਲੋੜਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਦਾਰੇ, ਵਿਅਕਤੀ, ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬੰਦੇ ਖੁਦ ਆਪ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਬਲਕਿ ਹੱਤਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਆਈਨ ਜਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਹਿੱਸਾ ਉਹੋ ਕਾਨੂੰਨ ਹਨ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਸਨ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਬਸਤੀਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ ਅਤੇ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਤੇ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਬਣਾਏ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇ ਸੀ। ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਜ਼ੁਲਮ ਜਬਰ ਅਤੇ ਤਸੱਦਦ ਦੇ ਆਸਰੇ ਨਾਲ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਸੀ।

1950 ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ 90 ਫੀ ਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਹੀ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਹੀ ਚੁਣਿਆ ਅਤੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਇਹ 'ਨੁਮਾਇੰਦੇ' ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਭਾਵੇਂ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਬਸਤੀਵਾਦੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਅਕੀਦਿਆਂ ਦਾ ਅਕਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਪਿਆਂ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਇਹਦੇ ਵਿਚ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਥੋਪੀ ਅਤੇ ਠੋਸੀ ਹੋਈ ਕੋਈ ਸ਼ੈਲੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਇਕ ਉਪਰੀ ਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਵਜੂਦ ਨਾਲ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ। ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਅਮਲ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਅਤੇ ਮੁਸੀਬਤ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਫਾਇਦਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਨੁਕਸਾਨ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਮੰਦੇਨਜ਼ਰ ਰਖਕੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸੁਣਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਕਿਉਂ ਮੰਨਣਗੇ?

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਖਵਾਲੇ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਗ ਅਲਾਪਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੇ ਲੀਡਰ ਆਪ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਮੁੰਨਕਰ ਹਨ। ਮੰਤਰੀ, ਅਫਸਰ, ਬਾਬੂ, ਐਮ ਐਲ ਏ, ਐਮ ਪੀ, ਜ਼ਰਵਾਣੇ ਤੇ ਵਡੇਰੇ ਵਗੈਰਹ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਵਾਲੇ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲਈ ਹੀ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀਆਂ। ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਇਕ ਸਿਰਦਰਦੀ ਹੀ ਸਮਝਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਤੇ ਹੱਕ ਮੰਗਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਡੱਟ ਕੇ ਜਬਰ ਤਸੱਦਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹਦੀਆਂ ਲਾਲਗੜ੍ਹ ਤੇ ਨੰਦੀ ਗਰਾਮ ਸਮੇਤ ਕਈ ਤਾਜ਼ਾ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ।

ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 1983-1993 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਬੇਗੁਨਾਹ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਫਰਜ਼ੀ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਮੰਗਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਕੋਈ ਸੁਣਵਾਈ ਨਹੀਂ। ਦਿਲੀ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਸਰਕਾਰੀ ਸ਼ਹਿ ਤੇ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਭੁਗਤਣੀ ਪਈ ਬਲਕਿ ਅਫਸਰੀਆਂ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰੀਆਂ ਮਿਲੀਆਂ। ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਕਸ਼ਮੀਰ, ਬਿਹਾਰ, ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਗੁਜਰਾਤ ਅਤੇ ਮੁਲਕ ਦੇ ਹਰੇਕ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਇਹੋ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਜ਼ੋਰ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਅੱਜ ਕਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਛੱਤੀਸਗੜ ਵਿਚ ਮਾਉਵਾਦੀਆਂ

ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਂਅ ਹੇਠ ਹਰ ਕਾਇਦੇ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਖੁੱਡੇ ਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਸ਼ਰੇਆਮ ਐਲਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਇਹ ਮਾਉਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਦਾ ਸਫ਼ਾਇਆ ਕਰਕੇ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਛੱਤਸਿਗੜ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ 70 ਹਜ਼ਾਰ ਫੌਜੀਆਂ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਫੌਜ ਨਾਲ ਕਬਾਈਲੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ 'ਵਿਕਾਸ' ਕਰੇਗੀ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਲੋਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਰਾਜ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਮੰਨ ਸਕਦੇ ਹਨ?

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਇਕ ਪੁਰਾਣੀ ਕਹਾਵਤ ਹੈ -ਯਥੋ ਰਾਜਾ ਤਥੋ ਪਰਜਾ- ਯਾਨੀ ਕਿ ਜਿਹੇ ਜਿਹੇ ਅਮਲ ਰਾਜੇ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਆਮ ਲੋਕ ਵੀ ਉਹੋ ਰਾਹ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹੋ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਰਾਹ ਤੇ ਹੀ ਲੋਕ ਚਲਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਦੇ ਮੰਤਰੀ, ਅਫਸਰ, ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਹੋਰ ਅਹਿਲਕਾਰ ਆਪ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖ ਲਵੋ ਕਾਇਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਖੁੱਡੇ ਲਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 'ਜਿਸਕੀ ਲਾਠੀ ਉਸਕੀ ਭੈਂਸ' ਦੇ ਅਸੂਲ ਤੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਲੋਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ?

ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਜੋ ਕਾਇਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਲੋਕ ਉਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਦਤ ਅਤੇ ਜਿਹਨੀਅਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜੀ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਫਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਔਖੇ ਹੱਕੇ ਵੀ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁਸੀਬਤ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਪਾਲਣਾ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਣ। ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਹਰੇਕ ਲਈ ਇਕ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਹਾਕਮ ਮੇਲ ਇਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਮੁਹਰੇ ਹੋ ਕੇ ਕਰੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਕ ਨਮੂਨਾ ਕਾਇਮ ਕਰੇ। ਪਰ ਹਾਕਮ ਮੇਲ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ 'ਜਿਸਕੀ ਲਾਠੀ ਉਸਕੀ ਭੈਂਸ' ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਫੀਦ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਹ ਇਕ ਨਕੇਲ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਜ ਤੋਂ ਉਹ ਦੂਰ ਹੀ ਰਹਿ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹਨ। ਆਮ ਲੋਕ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਹੋਣ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤਹਿਤ ਹੀ ਬਸਰ ਕਰਨ ਪਰ ਹਾਕਮ ਮੇਲ ਇਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਰਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨਮਾਨੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਜੋ ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਪਰ ਉਸਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਰੇ ਇਸ ਲਈ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਰਾਜ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਮੰਨ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਾਇਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ।